

MPHTI 18.41.09

Cemile KINACI¹

¹Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü
Türkiye Cumhuriyeti, Afyon şehir

**KAZAKİSTAN VE ANADOLU'DAN YÜKSELEN İKİ SES:
SÜYİNBAI ARONULI VE ÂŞİK SEYRANİ**

Özet

Bu makalede Kazak edebiyatının tanınmış akını olan Süyinbay Aronuli ile Anadolu âşıklık geleneğinin hiciv ustası Âşık Seyranî karşılaştırılmıştır. Her iki ozanın yaratıcılıklarına değinilmiştir. Makalede biri Kazak yurdunda, biri Anadolu'da yaşamasına rağmen, çağdaş olan bu iki ozanın yaratıcılıklarının ve eserlerinin birbirine ne kadar çok benzediği sonucuna varılmıştır.

Джамия Кынаджи¹

¹Газу Университеті, Әдебиет факультеті, Заманауи түркі тілдері және әдебиеті кафедрасы, Түркия, Афьон қаласы

**ҚАЗАҚСТАН МЕН АНАДОЛЫ ҮНДЕРІ:
СҮЙІНБАЙ АРОНҰЛЫ МЕН АШЫҚ СЕЙРАНЫ**

Аннотация

Бұл мақалада қазақтың танымал ақыны Сүйінбай Аронұлы мен Анадолы сатира шебері Ашық Сейраны шығармашылығы салыстырылған. Аталған екі ақын да жаңашылдығымен танымал. Бірі Қазақстанда, бірі Анадолыда өмір сүргеніне қарамастан, бұл екі ақынның шығармаларында және олардағы жаңашылдығында көптеген ұқсастықтар байқауға болады.

Jamilya Kynaji¹

¹Gazi University, Faculty of Literature, Department
of Modern Turkic Languages and Literatures,
Republic of Turkey, Afyon city

**TWO SOUNDS FROM KAZAKHSTAN AND ANATOLIA:
SUYINBAY ARONULI AND ÂŞİK SEYRANİ**

Annotation

In this article, Suyinbay Aronuli, a well-known poet of Kazakh literature, was compared with the satirist of Anatolian minstrel tradition Âşık Seyranî. The creativity of both poets has been touched upon. Despite the fact that one of them lives in Kazakhstan and one lives in Anatolia, the creativity of these contemporary two poets and similarities in their works can be observed.

Süyinbay Aronuli, 1815 yılında, şu anki Almatı şehrinin Jambıl bölgesinde, Karakıstak ırmağının doğusundaki Kulansaz yaylasında doğmuştur. Akin, 1898 yılında, 83 yaşında yine Kulansaz yaylasında

dünyaya gözlerini kapamıştır [1, 88]. Süyinbay Aronulı, Kazak halkının büyük, tanınmış bir akını ve atışma sanatının ustasıdır.

Geleceğin meşhur akını küçük yaştan itibaren yoksulluğun acısını derinden yaşamıştır. Küçük yaşında yetim kalan Süyinbay, zenginlerin hayvanlarına bakarak geçimini sağlamıştır. Bu konuyu kendisi de şiirlerinde zaman zaman dile getirmiştir. Akın Kocahmet Turlıbayulı, bir şiirinde:

Süyinbay on yaşında kaldı yetim,
Gözyaşı dökmekten iki yanağını çil basmış.
Yetimi yetiştirip, yörük eden

Allah'ın görmüyor musun kudretini, diyerek Süyinbay'ın çocukluğuna dair önemli bilgiler vermiştir ve Turlıbayulı yetim ve kimsesiz bir çocuğun içindeki güçlü akınlık yeteneğine dikkat çekmiştir

Süyinbay Aronulı, tıpkı Anadolu âşıklık geleneğinde olduğu gibi kendisinin akın oluşunu da rüya motifine bağlar. O, Şüybek adlı zengin hayvanlarına bakıp geçimini sağladığı dönemde, bir gün rüya görüp, uykusunda türkü söyleyerek uyanmış ve daha sonra da akınlık yapmaya başlamıştır. Hem Anadolu'daki âşıklık hem de Türk Dünyası akınlık geleneğinde büyük akınların çoğunlukla âşıklık ve akınlık yeteneklerini rüya motifine dayandırdıkları görülür. Rüya motifi, büyük akın olmanın önemli bir işaretidir. Bu bakımdan Aronulı da, yeteneği rüya motifi ile perçinlenmiş büyük bir Kazak akınıdır. Ayrıca Süyinbay Akın'ın soyuna bakıldığında, dip atasının Küsep adlı Akın olduğu görülür ki, Küsep kopuz sanatçısıdır. Dayısı Kaban'a bakıldığında ise o da Yedisu'daki akınlık ve jırvalık sanatının temsilcilerinden biridir. Süyinbay Akın da gençlik döneminde dayısının yanında olup, onun yanında bulunmuştur. Böylece Süyinbay Akın, on üç on dört yaşından itibaren akınlık mesleği ile uğraşmaya başlamıştır. Eski devirlerden kalan jır ve destanları, efsane ve kıssaları çeşitli meclislerde hem ezberinden okuyup hem de kendi eserlerini icra etmiştir¹.

Süyinbay Aronulı'nın iki temel vasfı, onun 19. yüzyıldan günümüze kadar hiç eskimeden, unutulmadan gelmesinde ve ona bu gün bile büyük bir kıymet verilmesinde etkili olmuştur. Süyinbay'ın bu iki vasfından biri, halkçılığı, diğeri ise unvanlara, paraya, mala mülke değer vermeksizin, bütün bunların kulu olmadan, canı pahasına bile olsa gerçeği ve yalnızca gerçeği dile getirmesidir. Bu iki temel vasfından dolayı Süyinbay Akın, Kazak edebiyatında «ot avızdı» (ateş ağızlı, keskin dilli ve doğrucu), «orak tildi» (keskin dilli) akın Süyinbay olarak bilinir [2]. O, güçlü akınlık yeteneğiyle birlikte, sözünü çekinmeden, korkusuzca ve cesaretle söylemesiyle ünlenmiştir.

¹Aytıs Akın Tili-Narkesken

<http://www.kazaitys.kz/kz/article/view?id=1151> (son erişim 14.05.17); Aytıs Akın Tili-Narkesken

<http://www.kazaitys.kz/kz/article/view?id=1151> (son erişim 14.05.17)

Tertemiz bir gönüle sahip olan Süyinbay Aronulı, küçük yaşından başlayıp ömrünün son demine kadar kendi halkının kaderi ve geleceği için mücadele etmiştir. O, sıradan, emekçi halkın arasından çıkmış, onları canından çok sevmiş, bütün ömrünü, sanatını onlara adamıştır. Bir şiirinde sıradan ve fakir halkın koruyucusu olduğunu şöyle dile getirir:

Halkı dil ile korudum,
Söz gerçeğe geldiğinde,
Başımı kesseler de dönmedim.
Kurtulup fakirler gidene kadar,
Zorbaları sözlerimle hapsedtim [1, 86].

Halkına büyük bir sevgi duyan ve kendi varlığını Kazak halkına adayan Süyinbay Akın, 19. asırdaki Hokand Hanlığı'nın Kazak halkına yaptığı zulüm ve baskıyı, kanlı saldırıları ve ihanetleri dile getirir. Eserlerinde, Hokand Hanlığı'nın Kazakların sahip olduğu ne varsa ona el uzatıp zorbalıkla almaya çalışmasını tenkit eder. Kazaklara zulmeden Hokand Hanı Kudiyar (Hüdayar Han) ile ilgili korkusuzca sözler söyler:

«... Hokand Hanı Kudiyar, zorbalıkla aldığı çok sayıda hayvanı,
Andican'a sürdürdü.
Elini ayağını zincirleyip,
Ona boyun eğmeyen yiğitleri bağlattı.
Henüz el değmemiş,
Güzellerine dokundu.
Araya giren hiç kimse yok,

Senin halkını işte böyle aşağıladı» diyerek cesurca Hokand Hanı Kudiyar'ı eleştirmiştir ve ona karşı çıkmıştır. Akın, bahsettiği bu olayların hepsini kendi gözüyle görmüş ve o dönemde yaşanan olayların kendisi de içinde bulunmuştur. Sıradan halkın içinden çıkan bir kişi olduğu için, o dönemde yaşananlara doğrudan tanıklık etmiş ve şiirlerinde bunları dile getirmiştir, halkının sözcüsü olmuştur. Süyinbay Akın, devrinin olumsuzluklarını ve Hokand Hanı gibi adaletsiz idarecilerini şiirlerinde sert bir dille tenkit etmiştir.

Kazak halkının derdiyle dertlenen, fakirliğine üzülen, Kazak halkı tarafından sevilen ve saygı gören kişileri, bahadır ve yiğitleri dile getirip, onların fedakârlıklarını, kahramanlıklarını, dirençliliklerini, halkına olan merhametlerini öne çıkarıp, Kazak halkına onları örnek olarak sunmuştur. Bu şekilde kendi halkına, halkın içinden olan kişilere büyük kıymet vermiş ve Kazak halkının kendine olan güveninin gelmesinde önemli bir rol üstlenmiştir. Halkının bahadırlarını bir övünç kaynağı olarak değerlendirmiştir. Böylece Süyinbay Akın, milleti ve erliği, birlik ve beraberliği, adalet ile adaletsizliği, iyilik ile kötülüğü şiirlerine konu edip, büyük bir vatan evladı olarak doğduğunu ve kendi milleti yoluna baş koyduğunu ömrünün sonuna kadar göstermiştir [2].

Süyinbay Aronulı'nın bir akın olarak dileği, yurduna adaleti yerleştirmek için çaba sarf etmek ve emek sahibi insanı mutluluğa

eriştirmektedir. Onun amacı, birlik ve beraberlik içinde olan bir toplumu, milletinin yoluna baş koyan kişileri örnek olarak gösterip, fakir halkı âdil bir yola götürecektir. O, milletin birliğinde dirlik olduğunu hatırlatıp, özellikle de dış düşmanlara karşı mücadele edebilmek için, milletin tek yürek, tek bilek olmasının gerekliliğine dikkat çekmiştir. Süyinbay Akın, halkı bir ve beraber olmaya, korkmadan, doğru yoldan ayrılmadan, tereddüt etmeden, gücünü toplamaya, düşmanla mücadele etmeye çağırıp, alevli, ateşli, vatansever bir anlayışla vatansever ruhla dolu şiirler yazmıştır [2, 87].

Düşman halkı basar
Yönetici iyi değilse.
İnsanları mal gibi sürüp
Yersiz bir şekilde güç gösterirse.
Ağa düşen balık gibi
Çırpınarak çıkamazsın,
Adaletli biri olmazsa
Güneşi kapatır,
Gökyüzünü bulut kaplarsa.
Halkın bahtı açılır
Adalet yerini bulursa.

Süyinbay Akın, hem avunaylık hem de biylik görevi yapmıştır ve bu görevleri nedeniyle o, Kazak halkının sosyal meseleleriyle doğrudan ilgilenmiştir. İdarecilik görevleri yapan Süyinbay Akın, devrinde Kazakların yaşadığı zor durumlara, Kazak sosyal ve siyasî hayatına, ekonomik durumuna, halkın yaşayışına son derece vakıf bir Kazak akınıdır [2].

Süyinbay Akın devrinde, bazı akınlar, bolıslar ve biyleri överek, onları neredeyse ay ve güneşe denk tutarak, onların himayesinde, gölgesinde rahatça yaşamışlar ve akınlık geleneğinin ruhuna aykırı davranmışlardır. Buna karşılık Süyinbay Akın, hiçbir zaman gerçek ve doğru olandan ayrılmamış, kendine gerçeği ve doğruyu daima yön olarak seçmiş, halkının derdini kendine dert edinmiş, halkının menfaatini gözetmiş, halkı ağladığında onu teselli etmiş, halkının cesareti kırıldığında, ona destek olup halkını cesaretlendirmiştir [1, 90].

Süyinbay Akın toplumsal aksaklıkları fark etmiş, halk içindeki «yağcı» datkaların, satılmış, ikiyüzlü, güçsüz biylerin ve bolısların, idarecilerin zavallılığını gözler önüne sermiş, hiç çekinmeden onların yüzlerine vurmuştur [2].

Süyinbay Aronulı'nın özellikle sistem eleştirisi yaptığı, hanları, biyleri, bayları, manapları tenkit ettiği şiirleri onun şöhretinin geniş bir alana yayılmasında önemli bir işlev görmüştür. Aşağıdaki şiir bu tarz şiirlerinden biridir:

«Han değilsin, dertsin,
Kalabalık halkı sürüp yiyip bitiren,

Derine güçlkle sığıyorsun,
Hırsız, arsız, zalimin,
Yanına her şeyi yığmışsın...
Dünyayı yutsa doymayan,
Dipsiz bir oyuksun,
Kıymetin yok halk nezdinde,
Akan su gibi soğuksun»

Süyinbay Akın, özellikle atışmalarda kınından sıyrılmış bir kılıç misali parlayan bir atışma ustasıdır. Onun herkes tarafından bilinen ve yine sistem eleştirisi içeren Tezek Töre'ye söylediği sözler ve Kırgız Akını Katagan ile olan atışması onun ne kadar güçlü ve cesur bir akın olduğunu ispatlayan atışma örnekleridir. Bu atışmalarda Süyinbay, sosyal meseleleri işlemiş, lafları tam gediğine koyarak, atışmadaki kıvrak zekâsını ve dili ustaca kullanışını gözler önüne sermiştir.

Süyinbay Akın'ın Ulu Cüz'ün ağasultanı Tezek Töre ile görüşüp sohbet ettiği sırada söylediği şiir, bu güne kadar gelmiştir ve Kazaklar arasında çok iyi bilinir. Tezek Töre ile Süyinbay Akın'ın atışması iki akının atışmasından çok, toplumdaki iki sosyal sınıfın temsilcisinin tartışması gibidir. Bu atışmada Süyinbay akın halkın tarafında olup, halkçı bir anlayışı savunurken, kendisi han sülalesinden gelen bir töre olan soylu Tezek Töre ise kendi mensup olduğu asilleri savunmuştur [3, 210]. Fakir fukara halka güvenerek söz söyleyen Süyinbay Akın, hiç çekinmeden sözlerini söylemiş, Tezek Töre'yi sözlerinin gücüyle alt etmiştir. Hatta Süyinbay, bu atışmasında komşu Kırgız halkı içindeki han soyluları da yermiş ve cesaretle onların uygunsuz işlerini de halkın gözü önüne sermiştir. Aronulı, Han soyluların uygunsuz davranışlarını, doğrudan Tezek Töre ile atışmasında Tezek Töre şahsında onların yüzlerine vurmuştur. Onun keskin ve cesur dili sayesinde han soylular ve aristokrat zümre bile sesini çıkaramamış ve sinmiştir.

Süyinbay Aronulı'nın atışmalarında eleştiri baskındır. Sultan, töre ve zenginler, zalimlikleri ve fakir halkı ezdikleri için, onun keskin dilinden nasibini almışlardır. Süyinbay'ın şiirlerinde, bu soylu ve idareci zümre yırtıcı hayvanlara benzetilmiştir. Süyinbay, bunların sahip olduğu zenginliklerin alın teriyle kazanılmış zenginlikler olmadığını, hırsızlık ve cebirle, halkın sırtından elde edildiğini açıkça ve korkusuzca dile getirmiştir. Süyinbay Akın'ın, halkın hayatını çekilmez hale getiren ve halkın derdine dert katan yöneticilere karşı şiirlerinde isyan bayrağını açtığı gözlemlenir. Süyinbay Akın, aynı zamanda bu zengin idarecilerin sözünden çıkmayıp, onların sözcülüğünü yapan, halk içindeki bozguncuları da hırsızlar olarak nitelendirir ve atışmalarında onları da eleştirir [3, 211].

Süyinbay Aronulı sadece Kazaklar arasında değil, komşu Kırgız halkı arasında da tanınmış bir Kazak akınıdır. Çünkü Süyinbay Aronulı, Kırgızlar ile de yakın ilişki içinde olup, onlar arasında da sayılıp

sevilmıştır. Akın, dili, kültürü ve fizikî özellikleri benzer olan kardeş Kırgız halkı ile iyi ilişkiler geliştirmiştir. Özellikle Süyinbay Akın ile Kırgız akını Katagan'ın Atışması, tarihe mal olmuş ve Türk Dünyası edebiyatları arası edebî ilişkileri örneklendiren ilginç bir atışma örneğidir [4, 129].

Süyinbay Akın ile tanınmış Kırgız akını Katagan'ın atışması da tıpkı Süyinbay'ın Tezek Töre ile sosyal içerikli olarak yaptığı atışmaya benzer. Kırgız akını manapların, zenginlerin sözcülüğünü yaparak, onları övmüş ve yüceltmıştır. Bu bir bakıma dünyanın doğal seyridir, çünkü dünyada zenginlik, mal mülk en kıymetli değer olarak görülmektedir. İnsana da zenginliği oranında değer verilmektedir. Buna karşın, yoksul ve fakirler değersiz görülmekte, kimse tarafından onlara saygı duyulmadığı gibi, üstelik kimse onların tarafını da tutmamaktadır. Oysa Süyinbay Akın, hiçbir zaman bireysel ve sıradan konularla ilgilenmediği, tam aksine o, önemli sosyal, millî ve insanî meseleleri şiirlerinde işlediği ve terennüm ettiği için, Kırgız Akını Katagan'a karşı da fakir halkın tarafında olmuş ve atışmada onların savunuculuğunu yapmıştır. Süyinbay Aronulı, atışma sonunda dağdan akan bir akarsu gibi taşıp, Katagan'ı güçsüzleştirip, akıntısına katıp adeta suyun kıyısına getirip atmıştır [1, 90]. Süyinbay ile Katagan atışmasından alıntılanan aşağıdaki şiirde, Süyinbay'ın zenginlerin tarafını tutan Kırgız Akını Katagan'a karşı atışmadaki sert üslûbu görülmektedir.

Elime bir fırsat geçti, Allah seni elime düşürdü
Şimdi kıpırdama Katagan
Oyarım iki gözünü!
Ben bir meşe ağacıyım,
Kessen de kırılmam!
Kılıçla karşılaştın,
Senin kökünü kurutmadan bana rahat yok!
Söze başlayan bir bülbülüm,
Grubumun başında olan söz ustasıyım.
Sudan çıkan kamışın köküyüm,
At yarışının en hızlısıyım!
Çıkartma Katagan sesini,
Unutma düştüğün, kanadının kırıldığı günü.
Kırgız, Kazak toplanmış,
Gücünü göstermeye çalışma. [2].

Atışma sonucunda ileri gelenler atışmanın galibi olarak Süyinbay Aronulı'nı ilan etmişlerdir.

Süyinbay Akın son derece haysiyetli, gururlu ve cesur bir akındır. Onun bu karakter özellikleri söylediği şiirlere de yansımıştır. Onun aşağıdaki dörtlüğünde bunu gözlemlemek mümkündür:

Börülü bayrak altında,
Çekinip sinecek kişi değilim!
Börü gibi yola çıkıp gidildiğinde,

Bölünüp kalacak kişi değilim [1, 88].

«Ot avızdı», «orak tildi» akın Süyinbay Aronulı, hem sağlam karakter özellikleri bakımından hem de güçlü sanatçılığı yönünden Kazak edebiyatında ve Kazak kültür tarihinde çok önemli bir şahsiyettir. Onun yaşadığı 19. yüzyıl dikkate alındığında, ondan uzak bir coğrafyada, Anadolu'da, Süyinbay Akın ile tanışmalar da ona çok benzeyen bir Türk şairi de vardır. Anadolu'nun «haşin ruhlu», «sert dilli» halk âşığı Seyranî, çağdaşı Süyinbay Aronulı ile hem karakter bakımından benzerlik göstermektedir hem de tıpkı Süyinbay Akın gibi güçlü bir sanatçısıdır.

Türk halkları nasıl ki aynı kökten geliyorsa, onların edebî gelenekleri de ortak bir kaynaktan doğar ve birbirine benzer. Türk halkları arasındaki en önemli ortak edebî geleneklerden biri, akınlık geleneğidir. 19. asır Türkistan halkları arasında akınlık geleneğinin oldukça geliştiği bir dönem olmuştur. Aynı şekilde 19. asırda Anadolu'da da âşıklık geleneğinin oldukça gelişme gösterdiği ve büyük halk âşıklarının yetiştiği bir dönemdir. 19. asrın Anadolu'daki tanınmış halk şairleri Erzurumlu Emrah (ölm. 1854), Dertli (1772-1847), Bayburtlu Zihni (ölm. 1858), Seyranî (1807-1866) ve Dadaloğlu'dur (Timurtaş 1997: 335). Bu âşıklar da tıpkı Süyinbay Akın gibi, halk dili ve halk zevki ile şiirler söylemişler ve yaşadıkları dönemde halkın sevgisini, saygısını kazanmışlardır. Yine bu dönemin halk âşıkları, Süyinbay Akına benzer şekilde sosyal meseleleri şiirlerine konu edip, sosyal eleştiriyi üslûp olarak benimsemişlerdir.

19. yüzyıl Anadolu âşıklık geleneğine bakıldığında, Süyinbay Akın ile en çok benzerlik gösteren halk âşığının Seyranî olduğu görülür. Farklı coğrafyalarda yaşasalar da Süyinbay Akın ile Âşık Seyranî, buldukları çevrede, 19. yüzyılın çalkantılı olaylarına tanıklık etmiş iki güçlü şairdir. İki şairin hem hayatları hem de sanatlıkları birbirlerine çok benzer.

19. asırda Osmanlı Devleti savaşlarda mağlup olmaya başlamış ve maddî sorunlar ortaya çıkmış, akabinde de bunun bir yansıması olarak Osmanlı toplumunda sosyal problemler baş göstermiştir. 19. asrın sorunlarının kimi doğrudan devlet kaynaklı, kimi de bireylerden kaynaklanan sorunlardır [5, 158]. Dolayısıyla 19. yüzyıl âşığı Seyranî'nin şiirlerinde de hem devlete hem de bireylere yönelik eleştiriler vardır. Ancak Âşık Seyranî'nin eleştirilerinin daha çok, tıpkı Süyinbay Aronulı gibi iktidarı elinde bulunduran, maddî imkânları serbestçe kullanan yönetici zümreye yapılan eleştiriler olduğu görülür.

Çalkantılı bir devir olan 19. yüzyılın şairi Seyranî'nin asıl adı Mehmet'tir ve 1800 yılında Kayseri'nin Develi ilçesinde doğmuştur. Seyranî de tıpkı Süyinbay Aronulı gibi yine doğduğu topraklarda, Develi'de 1866 yılında vefat etmiştir [6, 215]. Babası cami imamı Cafer Efendi'dir. Yüzyılın ikinci çeyreğinde İstanbul'a gitmiş ancak dönemin

saray ileri gelenlerini hicvettiği ve tenkit ettiği kişilerin oklarını üzerine çektiği için, İstanbul'dan uzaklaşmak zorunda kalmıştır. Bir süre değişik yerleri dolaşsa da ölünceye kadar Develi'de ömür sürmüştür. Seyranî, döneminin en önce gelen hiciv ustasıdır.

Kazak akını Süyinbay Aronulı gibi fakir bir ailede dünyaya gelen Seyranî de, Mehmet olarak başladığı hayatına, gördüğü rüyadan sonra Seyranî mahlasıyla çalıp söyleyerek devam etmiştir. On üç on dört yaşından itibaren akınlık mesleğini icra etmeye başlayan Süyinbay Akın gibi Seyranî de on beş yaşından, yani ergenlik döneminin başından itibaren yaşadığı ilginç rüya olayının ardından, Seyranî olarak âşıklık sanatını ömrünün sonuna kadar icra etmiştir. Onun sıradan bir kişiyken âşık Seyranîliğe geçişi şu şekilde olmuştur: Asıl adı Mehmet olan Seyranî'nin babası imam Cafer, bir gün uyuyakalır ve sabah namazı için camiye açamaz. Sabah namazı için gelen cemaat caminin kapalı olduğunu görünce öfkelenir ve cami imamının kapısına dayanır. Telaşlanan imam, kendisi hazırlanıncaya kadar camiye açıp kandilleri yakması için oğlu Mehmet'i gönderir. Mehmet kandilleri yakmak için camiye açtığı anda, kandillerin zaten yandığını ve düzenli saflar bağlayan yeşil kavuklu, ak sakallı, iri cüsseli ve nur yüzlü bir cemaatle karşılaşır. Mehmet orada bayılır. Babası Mehmet'i camide gördüklerinden bir hafta sonra Develi'nin bağlarında baygın bir hâlde bulur. Kendine geldiğinde tuhaf bir hâldedir ve artık o, âşıklık mertebesine erişmiştir. Mehmet kendine geldiği andan itibaren Mehmet adını değil, artık Seyranî mahlasını kullanmaya başlar. Seyranî, bu ilginç rüya olayından sonra çevresi tarafından âşık olarak kabul edilir ve saygı görür [7, 9-10]. Seyranî, klasik edebiyatta hiciv, halk edebiyatında ise taşlama adını alan tenkit içerikli türde çok başarılıdır. Taşlamalar, bir kişi veya topluluğu yermek, toplumun aksayan yönlerini eleştirmek amacıyla yazılır. Taşlamalarda konu olarak kişi ya da kurumlar aksayan yönleriyle ele alınır. Taşlamalarda kuvvetli bir sosyal tenkit hissedilir. Seyranî'nin mizacı da taşlama türünde şiir söylemeye çok uygundur. Genellikle haksızlığa karşı sessiz kalamayan, günlük hayatta karşılaştıkları olumsuz ve gülünç durumları halka anlatma gereği duyan âşıklar, bu türde şiirler söylemeyi tercih ederler [8, 146]; [9, 139]; [10, 66]. Tanpınar'ın deyişiyle «haşin ruhlu», «sert dilli» Seyranî'nin mizacına en uygun tür de taşlamalar olmuştur.

Âşıklar yaşadıkları dönemlerin tanığı ve aynası durumundadırlar. Bu bakımdan Seyranî'nin şiirlerinde de 19. yüzyılın siyasî, sosyal ve ekonomik hayatını gözlemlemek mümkündür. 19. yüzyılda devletin ekonomik sıkıntıları, halka da yansımıştır. Halk ağır vergiler altında ezildiğinden geçimini sağlayamaz hâle gelmiştir [11, 155]. 19. yüzyılın bu çalkantılı ortamı Seyranî'nin şiirlerine olduğu gibi yansımıştır. Özellikle Tanzimat ve Islahat hareketleri sonucunda ülkenin düştüğü durum, sarayın gereksiz yere yaptığı harcamalar, halkın yeniliklere ayak uyduramaması, bizzat padişahların bir batılı gibi davranması, kadıların

rüşvet olarak adalet mekanizmasının çökmesi Seyranî'nin şiirlerinde hicvedilmiştir [8, 145, 150, 152]. Seyranî, gözlemlediği kötülöklere, yaşadığı haksızlıklara karşı hiçbir zaman suskun kalmamış, tepkisini her fırsatta ve her zeminde dile getirmiştir.

19. yüzyılda gereksiz şekilde yapılan harcamalar nedeniyle öлке ekonomisi çökme durumuna gelir. Böyle olmasına rağmen padişah ve saray erkânı harcamalarda sınır tanımaz. Daha elzem ihtiyaçlar olmasına rağmen, Batılı tarzda yeni saraylar ve köşkler yaparak içlerini de yine Batılı tarzda döşeme telaşına girerler. Yıldız Sarayı ve Dolmabahçe Sarayı (1856) Sultan Abdölmecid devrinde o dönemde yapılan şaşalı saraylardandır [10, 69]; [8, 150]. Sert dilli Âşık Seyranî fütursuzca harcamalar yaparak yeni köşkler ve saraylar inşa ettiren ve ölkede ekonomik sıkıntıların iyice artmasına neden olan ve kendini halkın üzerinde gören Sultan Abdölmecid için şunları söyler:

Herkes belasını azdı da buldu
İnsanda evvelki sadakat noldu
Eski sarayları beğenmez oldu
Yere sığmaz oldu sultan olanlar [8, 150].

Seyranî şiirlerinde Süyinbay Aronulı gibi halkın tarafında olarak, âdeta halkı haraca bağlayan devlet görevlileri, özellikle de sadrazamlar hakkında sert üslûpla taşlamalar yazmıştır. Abdölmecid devrinin gözde sadrazamı olan Mustafa Reşit Paşa'ya devrin diğer şairleri övgü dolu şiirler yazıp, onu «medeniyet resulü» olarak göklere çıkarırken, Seyranî Mustafa Reşit Paşa'nın ismini zikretmeden onu ağır şekilde yermiştir:

Küçük lokma ile dolmaz avurdu
Ne yaman insanı kasdı kavurdu
Cihanın külünü göğe savurdu
Geçti sadârete hayvan olanlar [8, 151].

Seyranî, devrin sadrazamlarının buldukları makamları hak etmediğini hakaret boyutundaki hicivleriyle dile getirir. O, sadrazamları eleştirdiği şiirlerinde «hayvan» ve «köpek» gibi hakaret içeren ifadeleri çekinmeden kullanır:

Buğday unu beğenmiyor enikler
İplikten aşağı düştü ipekler
Hep sedire geçti köpekler
Hânedan ayakta hizmet ediyor [8, 151].

Seyranî, bir başka şiirinde yine dönemin bozulan düzeninden şikâyet ederek sadrazamlık makamı üzerinden doğruluk, adalet, güven gibi değerlerin yitirildiğini hicveder:

Bitmez oldu harmanların eyisi
Hurma tadı verir erik kayısı
Sadrazam etsen eğer seyisi
Ölmüş eşek arar nalın sökecek [10, 70].

Seyranî'nin şiirlerinde yalnızca kötü oldukları için sadrazamlar hicvedilmez, ona göre, devlet makamında bulunan bütün idareciler, merhametsiz ve şeytana uymuş kişilerdir. Seyranî'nin taşlamalarında bunlara yönelik eleştiri de dile getirilir:

Müşkülüm halledin ehl-i zamirler
Tutar mı altunun yerini demirler
Merhametsiz olan ülü-l-emirler
Korkarım şeytanın iltizâmında [8, 152]

Seyranî'nin şiirlerinde eleştirilen sosyal gruplardan biri de kadılardır. Seyranî, Osmanlı devlet yönetiminde görülen aksaklıklarla birlikte iyice bozulan adalet işlerini ve kadılık müessesini şiirlerinde işler. Kadıların rüşvet alması, adaleti tesis etmek yerine, ayrımcılık yaparak adam kayırmaları, davalarda rüşvet alarak haklıyı haksız, haksızı haklı çıkarmaları Seyranî'nin şiirlerinde hicvedilen toplumsal sorunlardandır [6, 159]; [8, 152]

Rüşvet ile yazar hakim hücceti
Hüccet ile alır kadı rüşveti
Halk bilmiyor dini, şer'i, sünneti [8, 152]

Başka bir dörtlükte Seyrânî şeriat hükümlerinin uygulanmadığını ve kadı ile müftünün rüşvet aldığını dile getirir:

Niçün garîb oldu hükm-i şeriat
Kadının müftünün yediği rüşvet
İçkide zinada cahile nevbet
Vermiyor hafız-ı Kur'an olanlar [8, 152-153]

Seyranî doğruluk ve adaletten şaşan kadı ve müftüleri doğrudan «yalancı» ve «şeytan» olarak nitelendirir:

Hiç kimse kimsenin gayretin gütmez
Anınçün Hak sözün dutub işitmez
Meyhaneye gider camiye gitmez
Kadısı müftüsü şeytan olanlar [8, 153]

Seyranî, o dönemde devletin başı olan padişahla bile adalet kalmadığını açık bir şekilde dile getirir:

Pâdişah-ı dîn-i devletde adâlet kalmadı
Arzuhâlim sunmağa bende cesâret kalmadı [8, 153].

Seyranî her zaman halkın, fakirin yanındadır ve şiirlerinde onların durumunu dile getirerek onların haline üzülür:

Eyvah fukaranın beli büküldü
Meded ticaretin gücüne kaldık
Eyiler alemde göçtü çekildi
Bizler zamanenin piçine kaldık [8, 153]

Seyranî'nin şiirlerinde ferdin sıkıntısı değil, daima toplumun sıkıntısı, sosyal sıkıntılar söz konusu olmuştur. Seyranî daima dik başlı ve mağrur bir şair olarak şiir söylemiştir. Dili keskin, eleştirileri ağırdır. Seyranî devrin padişahı Abdülmecid'i bile korkusuzca hicvetmiştir. Devrin padişahı Abdülmecid'in yaptırdığı Dolmabahçe Sarayı'nı israf

olarak gören Seyranî, bunu ağır bir dille tenkit ettiği için İstanbul'u terk etmek zorunda bile kalmıştır. Yaşadığı dönemde halkın tarafında olup, gördüğü toplumsal aksaklıkları ve devlet erkânını hicvetmek yerine, sorunları görmezden gelip, toplumsal duyarlılık göstermeyip, devlet erkânının yanında, onlara övgüler düzerek rahat ve huzurlu yaşayabilecekken, o, onurlu bir duruşla, halkın yanında olmuş, devlet makamında olan kişilere «yağcılık» yapmamış, dik duruşunu bozmadan «haşin ruhlu», «sert dilli» Seyranî olarak Türk kültür tarihi içinde yer almıştır.

19. yüzyılda Türk Dünyasının iki farklı coğrafyasında yaşayan iki büyük şairi farklı coğrafyalarda yaşamalarına rağmen, ortak dertlerle dertlenmiş, halkın çilesini, sıkıntısını içlerinde hissetmiş, devrin idarecilerinin kötü yöneticiliği ve zulmü karşısında susmamış, şahsî menfaatleri için doğruluktan ve gerçekten asla ayrılmamış, mağrur duruşlarını daima korumuş ve Türk kültür tarihinde her ikisi de milletin hafızasında «keskin dilli» hiciv şairi olarak yer etmişlerdir [12, 109].

19. yüzyılın biri Kazak, biri Anadolu Türkü olan bu iki şairinin farklı coğrafyalarda olsalar bile birbirlerine ne kadar çok benzediğini aşağıdaki tabloda özet olarak gözlemlemek mümkündür.

İki Sanatkârın Karşılaştırması	«Ot avızdı», «orak tildi» Kazak Akın Süyınbay Aronulı	«Haşin ruhlu», «sert dilli» Âşık Seyranî
Devir	19. yüzyıl	19. yüzyıl
Dünyaya geldikleri sosyal çevre	Fakir	Fakir
Doğdukları ve vefat ettikleri yer	Doğduğu yer olan Kulansaz'da vefat etmiştir.	Doğduğu yer olan Develi'de vefat etmiştir.
Rüya motifine dayanan sanatkârlık	Gördüğü rüyadan sonra akınlık mesleğini icra etmeye başlamıştır.	Gördüğü rüyadan sonra halk âşığı olmuş ve Seyranî mahlasını almıştır.
Kullandıkları dil	Halk dili	Halk dili
Konu	Sosyal içeriklidir.	Sosyal içeriklidir.
Üslûp	Hiciv ustası, keskin dilli	Taşlamacı, keskin dilli
Halka karşı tavrı	Halkçıdır, halkın tarafındadır.	Halkçıdır, halkın tarafındadır.
Düzene karşı tavrı	Düzenden şikâyetçidir.	Düzenden şikâyetçidir.
İdarecilere karşı tutum	İdarecilerin halkı ezerek adaletsiz ve haksız yönetimlerine karşıdır.	İdarecilerin halkı ezerek adaletsiz ve haksız yönetimlerine karşıdır.

Doğruluk anlayışı	Sonucu ne olursa olsun korkusuzca doğrunun savunucusudur.	Kendisine zararı dokunsa da doğruyu söylemekten çekinmez.
Adalet anlayışı	Daima adaletin yanındadır, adaletsizliği hicveder.	Daima adaletin yanındadır, adaletsizliği hicveder.

Kaynaklar:

1. Oraz Nurgali, (2015), «Süyinbay akın tuvralı lektisiya», Doğumunun 200. Yılında Süyinbay Aronulı, s. 85-92, Türksoy-Bengü, Ankara.
2. Smanov Baktiyar, (2015), «Jır süleyi süyinbay».
3. Koç Kenan-İŞİNA, Almagül-KORGANBEKOV, Bolat, (2007), Kazak Edebiyatı (Kazak Folkloru ve Sovyet Dönemi Öncesi Kazak Edebiyatı) 1, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
4. Tebegenov Temirhan, Sakaulı, (2015), Elaralık-ultaralık akındar sayıstarının jane süyinbay men katagan ayıtısının tarihiy-tanımdık, körkemdik tağılımı», Doğumunun 200. Yılında Süyinbay Aronulı, s. 127-131, Türksoy-Bengü, Ankara.
5. Arvas Abdüselam, (2012), «XIX. YY. Osmanlı Sosyo-ekonomisinin Âşık Edebiyatına Yansımaları Hakkında Bir Deneme», A. ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü 48, Erzurum, s. 155-164.
6. Sakaoğlu Saim, (1989), «Türk Saz Şiiri», Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri), sayı 445-450, Ocak-Haziran 1989, s.110-250.
7. Günay Umay, (1985), «Develi’li Seyranî’nin Riya Motifinin Tahlili», H. Ü. Edebiyat Fakültesi Dergisi, s. 9-14.
8. Akman Eyüp, (2012), «Tanzimat Hareketleri Karşısında Âşık Seyrânî», Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/3, Summer 2012, s. 145-155.
9. Balkaya Âdem, (2007), «Türk Halk Kültüründe Taşlamaya Küçük Bir Örnek», Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları Volume 2/3 Summer 2007, s. 138-147.
10. Saraç Ömer, (2014), «Âşıkların Dilinden 16-19. Yüzyıl Devlet Müesseselerine Eleştirisi», Studies of the Ottoman domain, Cilt:4, Sayı:7, Ağustos 2014, Issn: 2147-5210, s. 65-77.
11. Umagan Suat, (2002), «Hikmet ve Hiciv Şairi Olarak Seyrânî», A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı 19, Erzurum 2002, s. 153-169.
12. Kinaci Cemile (2015), « «Ot Avızdı», «Orak Tildi» Kazak Akımı Süyinbay Aronulı ve Anadolu’daki «Haşin Ruhlu», «Sert Dilli» Çağdaş Seyranî Üzerine Bir Karşılaştırma», Doğumunun 200. Yılında Süyinbay Aronulı, s. 93-110, Türksoy-Bengü, Ankara.
13. Timurtaş Faruk K., (1997), Tarih İçinde Türk Edebiyatı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
14. Aytıs Akın Tili-Narkesken (son erişim)